

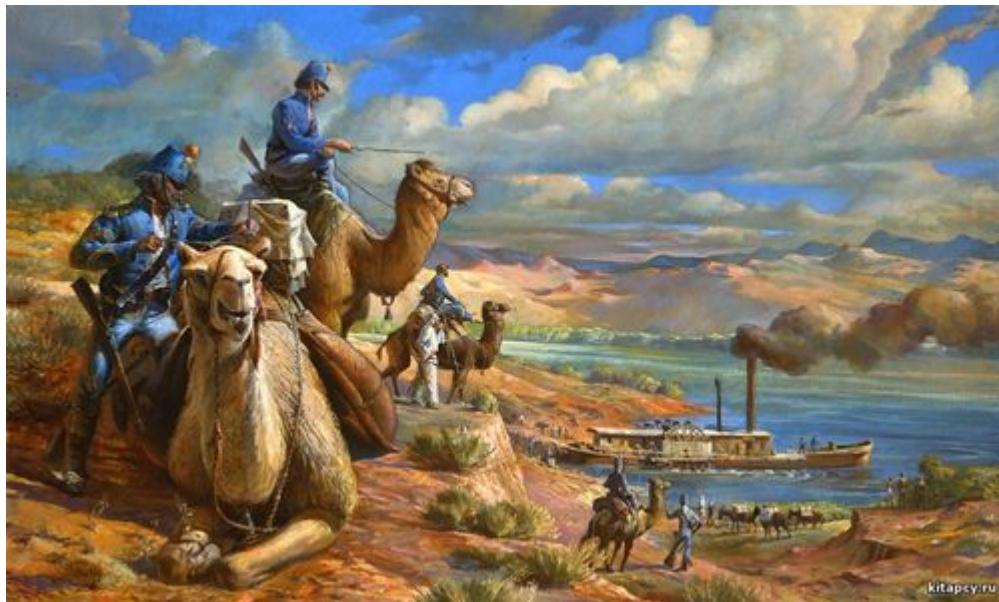
Amerikan çöllerinde osmanly legendasy: Hajy Aly ýa-da Hi Jolli

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Amerikan çöllerinde osmanly legendasy: Hajy Aly ýa-da Hi Jolli

AMERIKAN ÇÖLLERİNDE OSMANLY LEGENDASY: HAJY ALY ýa-da HI JOLLI

Hajy Aly heniz aýatda dirikä ol hakda san-sajaksyz hekaýatlar ýaýrapdy. Bu hekaýatlar onuň 1902-nji ýylda aradan çykandan soň rowaýatlara öwrüldi

Ýaňy dörän ýaş döwlet ABŞ çäklerini Günbatara we Gündogara bakan giñeltmäge synanyşýan wagtynda ýerleriň kynçylykly şertleri birgiden bökdencilikleri döredipdi.

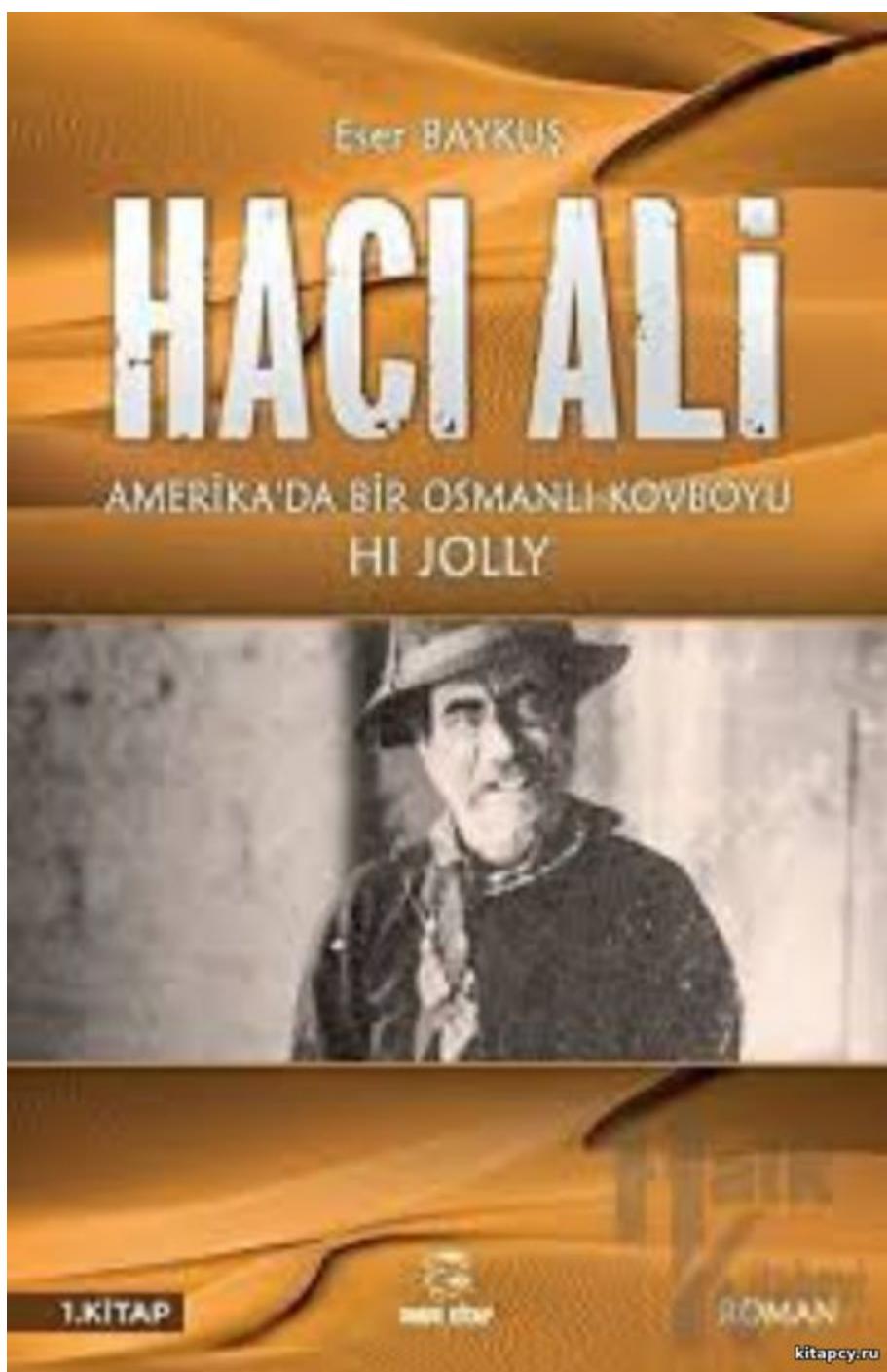
1846-njy ýylda bolup geçen Meksika urşy amerikan goşunynyň çöl şertlerinde örän gowşakdygyny görkezdi.

Goşun diýeniň diňe üstüni dolduryp, ýetmezini ýetirip duranyňda güýçli bolýar, emma daş-damana we kötelli ýerlerde eşeklerdir atlar bilen ýük daşamak oñaýsyz metoddy.

Arizona, Kaliforniýa, Newada, Ýuta, Kolorado ýaly täze ýerlere heniz aýak hem basylmandy.

«Altyna hüjüm» döwresinde bolsa bu sebitiň mülki müňlerçe

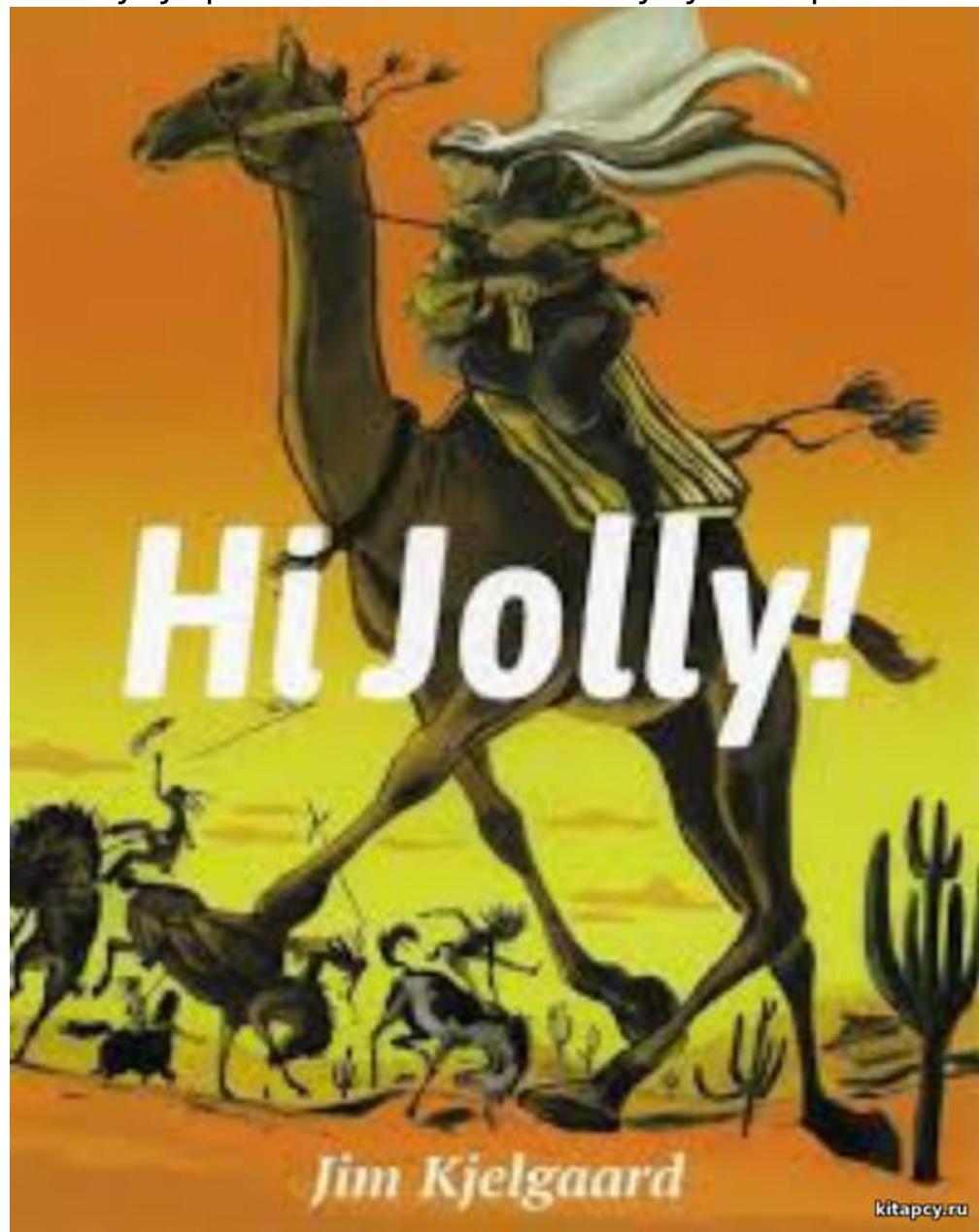
amerikanyň heläk bolmagyna sebäp bolup, ykdysadyýetde garaşylan netijäni bermändi.

Transport kynçlygy düýpli howpsuzlyk problemasyny-da orta çykarypdy. Bandalar birýandan talañçylyk etse, birýandan indeýler akýagyzlary ýerlerine golaýlaşdyrmazlyk üçin güýcli gozgalaň turzupdylar.

Indeýleriň serdary Sitlliň gizlin göreşi ähli goşun bölümlerini serhet ýakasyna çeken amerikanlar üçin içerkى howpsuzlygy gözegçilik edip bolmaz ýaly ýagdaýa getiripdi. Bu problemany çözüp, merkezi häkimiýeti täzeden ýola goýup

bilek ýeke-täk zat düýelerdi: «1854-nji ýylda amerikan goşunynyň günorta-günbatar ştatlaryndaky transport, üpjünçilik we beýleki hyzmatlar üçin aýratynam düýelerden peýdalanmalydygyny aýdýan habarnama ýazypdy. Şeýle-de bu talabyny prezidente hat arkaly ýetiripdi.

Hat şeýle soñlanýardy:

«Gaýtalap aýdýaryn, harby we beýleki maksatlar üçin düye we ýeke örküçli düye ulanyljakdygy üçin garaşylýan artykmaçlyklara we üstünliklere ünsüñizi çekesim gelýär.»

Prezident Franklin Pirs haty okap, haýran galdy. Gaýta-gaýta okady. Hawa, uruş ministri düye diýilýän geñsi jandaryň, özem Amerika yklymynda heniz görülmedik haýwanyň gürrüñini edýärdi. Gojaman amerikan goşunynyň üstünligi düýelere galaýdymka? Tapylan iñ soñky çykalga şumydy? Ol dessine uruş ministrini Ak

tama çagyrdy.

Dewis prezidentiň gapysynda garaşyp durka meseläni nähili düşündirjegini pikir edýärdi. Ol düýeler hakda ep-esli maglumat toplapdy. Aýratynam Ýakyn Gündogarda bolan uruşlarda düýeleriň ulanylapt hemise üstünlik getiripdi. Uly Amerika çölünüň Saharadan näme tapawudy bar?

– Aýt bakaly, Dewis, düýe meßelesi nähili zat bolýar?

Dewis ýuwdundy, söze nädip başlajagyny pikir etdi.

– Hormatly prezident, taryhda ähli uly uruşlar hemise haýwanlaryň kömegi bilen gazanyldy. Mysal üçin beýik serkerde Gannibal rimlilere garşı pilleri ulandy. Könäniň söweşeň arabalaryny atlar çekýärdi. Biziň atalarymyz ümmülmmez Amerikany atlar bilen eýelemedilermi?

– Esasy gürrüne gel, wagtyň az.

– Gepiň keltesi, Günorta-günbatarda üstünlik gazanmagymyz we eýelän ýerlerimizde pozisiýamyzy berkitmek üçin bu haýwanlara mätäçligimiz duýulýar.

– Diýmek, şugadar urşuň we sowulan puluň yzyndan işimizi ýola goýmak üçin günümüz düýelere galdymy?

– Hakykatdanam şeýle, hormatly prezident. Özem iň gysga wagtyň dowamynnda.

Prezident mys-mys edip gülýärdi. Ol bialaç başyny egdi.

– Nirden tapjak o düýeleri?

– Hormatly prezident, meň bir planym bar .

– Göreli bakaly, näme bolýarmış?»

(Wural Ýigit «Hajy Aly Hi Jolli»).

Hacı Ali -Hi Jolly

Amerika'da Bir Osmanlı

Dr. Vural Yiğit

kitapcy.ru

Gürrüni edilýän çözgüt alys ýurtlara uzaýardy. ABŞ-nyň derdine çäre yzy üzülmeýän uruşlaryň we syýasy konflikleriň arasynda dik durmaga jan edýän imperiýanyň paýtagty Stambulda. Aslynda amerikanlar türklerden öñ iňlislerden we fransuzlardan düye bermegi haýış edipdiler. Emma olar ýa-ha üns berilmeli ýa-da sowgat berlen düýeler gämä mündürilmäňkä ölüp gidipdiler.

Ýewropalyalar öñki koloniýalaryny äwenokdylar ýa-da olara ýardam edesi gelenokdylar.

Afrikada we Ýewropada aýlanmadık şäher goýmadyk amerikan delegasiýasyna hiç kim düye berenokdy.

Delegasiýa ahyrsoňy 1855-nji ýylda Stambula geldi.
Toparyň bişowlygyna seretseñizläň: Osmanly şol wagtlar Krym
urşundady we Stambuldaky ähli düýeler Kryma sürlüpdi.

kitapcy.ru

Düýeleriň äkidilişi / Surat: Petroleum Museum

ABŞ-lylar ahyrsoñunda haýylaryny Soltan Abdylmejididin dykgatyna ýetirmegi başaranlarynda nesibeleri çuwdi. Soltan olaryň soraýan düýelerini beripdir we dört düýäni-de hut öz adyndan sowgat edipdir.

Atıletü efendim hazırları

Amerika Devleti'nde deve kullanılmamasına karar verilerek otuz re's devenin celbi zımnında devlet-i müşärün-leyhâ tarafından Dersâdet'e bir sefne gönderilmiş olduğundan bir çifti erkek ve bir çifti dişi olmak üzere iki çift devenin itası iltimâsına dâ'ır sefaretin vârid olan bir kır'a tahrîrâtı tercemesinin hülasası manzûr-i mekarim-nûşûr-i cenâb-i şehîn-sâhi buyrulmak için arz u takdim olundu. Taleb olunan iki çift deve cüz'iyât makülesinden ve itası şân-i me'allî-nışân-i cenâb-i pâdişâhî iktizâsından olmagla a'laşandan tedârik ve sefârete itâsiyla bedelinin Hazine-i Celîle'den tesviye etdirilmesi hakkında her ne vechile irâde-i seniyye-i hazreti mülükâne müte'allik buyrular ise ana göre harekete mûbâderet olunacağı beyânsyla tezkire-i senâveri terkîm kalındı efendim.

Fî Gûre-i Rebfûl-evvel sene [12]72

Ma'rîz-i çâker-i kemîneleridir ki

Enmîle-zîb-i ibcâl olan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîlenyle marrû'l-beyân hulâsa meşmûl-i nazâr-i allî-i cenâb-i pâdişâhî buyrulmuş ve istzzân buyurulduğu vechile zikrolunan iki çift devenin a'laşandan tedârik ve sefârete itâsiyla bedelinin Hazine-i Celîle'den tesviye etdirilmesi müte'allik ve şerif-sudûr buyrulan emr u irâde-i seniyye-i hazreti tac-dârî mukiežâ-yi âlıstından olarak mezkûr hulâsa yine savb-i sâmi-i âsâflâneleme râde kâlinmaya olmagla ol bâbda emr u fermân hazreti veliyû'l-emrindir.

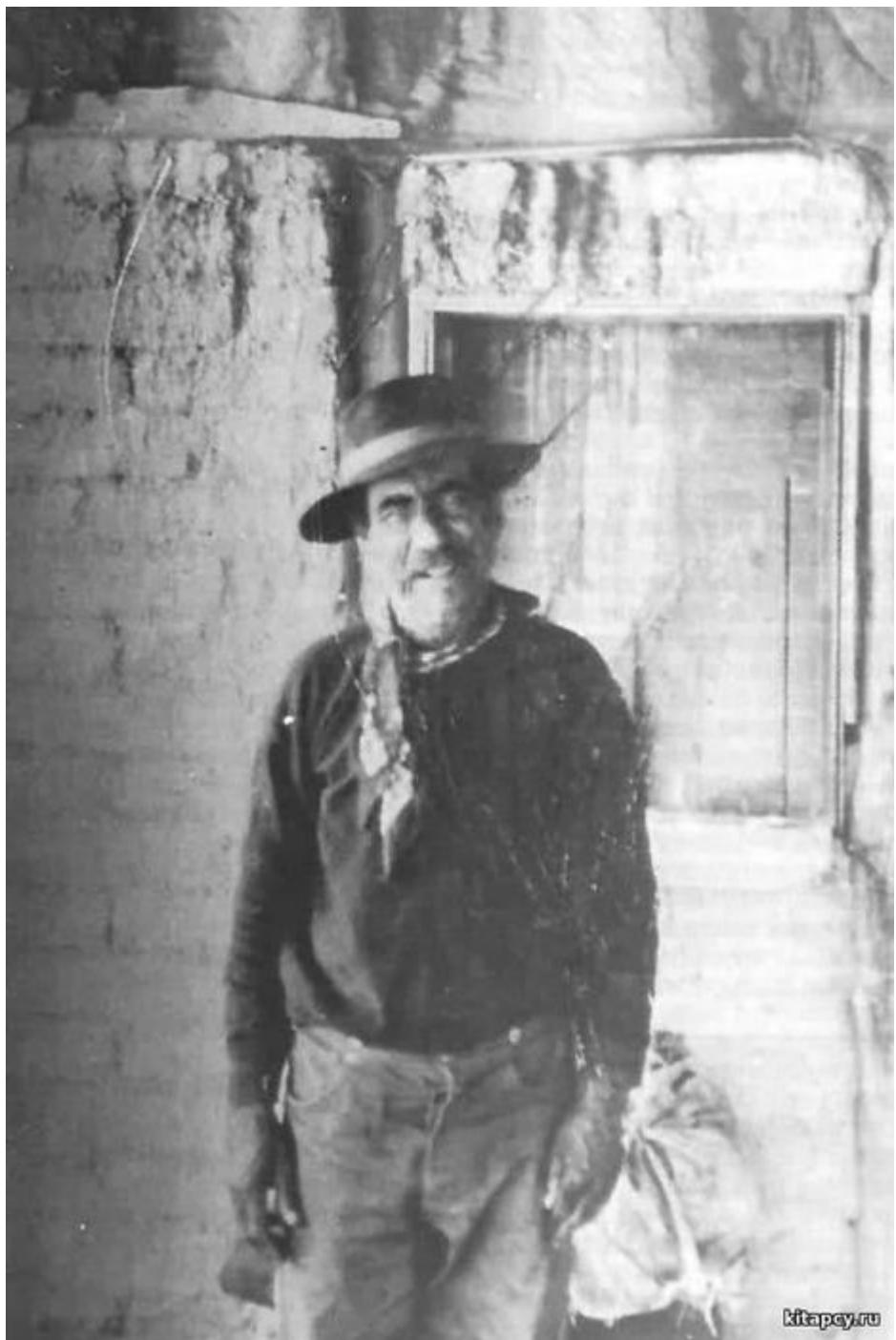
Fî 2 Rebrâl-evvel sene [12]72 / [12 Ekim 1855], BOA, I. Hâriciye 6309

kitapcy.ru

Düýe berlendiginiň akty / Surat: Premýer-ministrligiň Osmanly arhiwi

Amerikanlar Izmir portunda düýeleri äkitmek üçin özlerine

kömek edip biljek dost edindiler.
Ine, Hajy Alynyň kyssasy-da şeýdip başlaýar...

Hajy Aly

• ABŞ ýollarynda osmanly raýaty

Jepbar aganyň ogly Aly kerwen bilen Mekgä gidip haj parzyny berjay edip gelendigi üçin Hajy Aly ady bilen tanalýardy. Siriýada doglandygy çak edilýän Hajy Alynyň tutuş durmuşy düýelere örklekipdi. Hajy Aly osmanly goşunynyň düýelere esewan etme we ýük urma

işlerine seredýärdi. Ol Krym urşy ýaly birnäçe ýerlerde uly hyzmatlary edipdi.

Hajy Alynyň indiki etmeki işi hyýalbent amerikanlara düýe satyn almakdy.

Bu söwdada Hajy Aly myhmanlara hem-ä sagdyn düýeleri alyp beripdir, hemem olaryň aldanmalarynyň öňünü alypdyr. Hajy Alynyň ABŞ-na gidişini bolsa Wural Ýigit şeýle gürrüň berýär:

«Taýýarlyk işleri gutarandan soñ Porter we Harris söz berişleri ýaly Hajy Alyny-da öz ýanlary bilen äkitmelidi. Çünkü hakykatdanam düýelere gowy düşünýän adamlar gerekdi.

Şeýle-de ondan ýanyна 4-5 sany kömekçi almagy islediler. Aly muňa eýýäm taýýarlyklydy, çünkü özlerinden öň gidenlerem özi ýola salypdy. Emma bu gezek özi-de gitmeli bolandoñ, ýanynda bolmaly adamlary öňünden özi saýlap goýup, olary Amerika gitmäge razy edipdi. Aslynda olar alty sanydy, aralarynda kimler ýokdy:

Izmirde doglan asly rumly düýe çopany Ýorgo Karalambo. Ol soňra Amerikada «Grek Jorj» ady bilen tanalypdy. Ady bize öñdenem tanyş asly rumly lewantiýs Mimiko Tedora hem başyndan bări bardy. Oňa gysgaça «Miko» diýlipdir. Hajy Ýannako (Hajiatis Ýannako) hem gysgaça «Hajy Ýany» diýlipdir. Hor we uzyn boýly bolandygy üçin oňa Amerikada «Long Tom» (Tom silliniň) diýip at berlipdir. Anastasio Koralli (Tom kelte), Mikelo Georgios, Ýanni Ilato, Ýorgios Kosti saýlanyp alynan beýleki kömekçilerdi.

kitapcy.ru

• ABŞ-nyň düýeli goşun bölümleri

Amerikan goşunynyň şeýle görnüşde guran «Düýeli goşun bölümleri» agyr uruş şertlerinde hem-de merkezi häkimiýetiň berkidilmeginde möhüm rol oýnady.

Hajy Aly köptaraply häsiýeti bilen bu geçen döwürde amerikanlar tarapyndan diýseň gowy görüldi. Uruş gutaranda Alynyň ähli egindeşleri ylla osmanly esgerine dönüpdi, emma Aly özünü Ýabany Günbataryň howurly topraklaryna degişli hasaplaýardı.

Amerikan hamhyýalyna özünü geregindenem artyk bagış eden Hajy Aly kömür gazuw we altyn gözlegi işlerine-de girişipdi. Aly düýelerini şular ýaly kyn işlerde ulanyp, möhüm işleri etdi.

kitapcy.ru

Hajy Alynyň düýeli goşun birligi

Hajy Aly altyn tapmakdan zyýada altyn gözleýänlere gol-ganat bolmagy bilen meşhurlyk gazandy, çünkü garakçylaryň ýaýnap ýaşaýan ýurdunda Aly eli arassalygy bilen dillere dessan bolupdy.

Hi Jolli ady bilen tanalan Hajy Aly ahyrsoñunda amerikan raýatlygyna geçip, Filip Tedro adyny aldy.

1880-nji ýylda Getridus atly meksikan gyzyna aşyk boldy we esli galyň töläp, ol gyzy özüne nikalap aldy.

kitapcy.ru

Hajy Aly dem-dynjyny alyp, ömrüniň hezilini görüp ýörkä, amerikan goşuny oňa ýene bir haýış bilen ýüzlendi. Bu gezek didiwana mündürilen indeý Geranimonyň özüdi. Osmanly raýaty bolan Hajy Aly Gerenimonyň söbügine mündi. Gerenimo dogduk ýurduna wepaly gahryman apaçileriň biridi we ol amerikan goşunyna garşıy mertlerçe söweşýärdi.

Gerenimo

Hajy Aly bu tabşyrykdaky yzçylygyny artygy bilen ýerine ýetirenden soñ dürli ýerlere pytran we özünü öñünde bergili saýýan düýeleriniň gözlegine çykdy.

Aly düýeleriniň yzyndan selpäp ýörşüne, aýaly ony taşlap gitdi. Hajy Alynyň gözüne düýeden başga zat görünenokdy. Düýeler onuň üçin aýalyndanam gymmatlydy. Ol çyr-çytyr bolup düýelerini gözleýärdi we olaryň başyny jemlemäge synanyşýardy. Bu ýagdaý onuň saglygynyň peselmegine-de sebäp boldy.

Ýetmiş üç ýaşly gojanyň aklyndan azaşan ýaly amerikan çöllerinde düýe gözläp ýörşи halk arasynda birgiden rowaýatlaryň döremegine getirdi.

Hajy Aly heniz aýatda dirikä ol hakda san-sajaksyz hekaýatlar ýaýrapdy. Bu hekaýatlar onuň 1902-nji ýylда aradan çykandan soñ rowaýatlara öwrüldi.

Hajy Alynyň iň soñky düýesi 1946-njy ýylда Arizonada ele salyndy. Arizonalylar halk gahrymanyna öwrülen Hajy Alynyň mazaryna 1934-nji ýylда ýadygärlik dikdi.

kitapcy.ru

Hajy Alynyň mazary

Her ýyl Hi Jolliniň hormatyna geçirilýän dabaralarda Hajy Alynyň ady ýat edilýär we mazarynyň başyna ýatlanýar.

İBRAHİM
KALIN

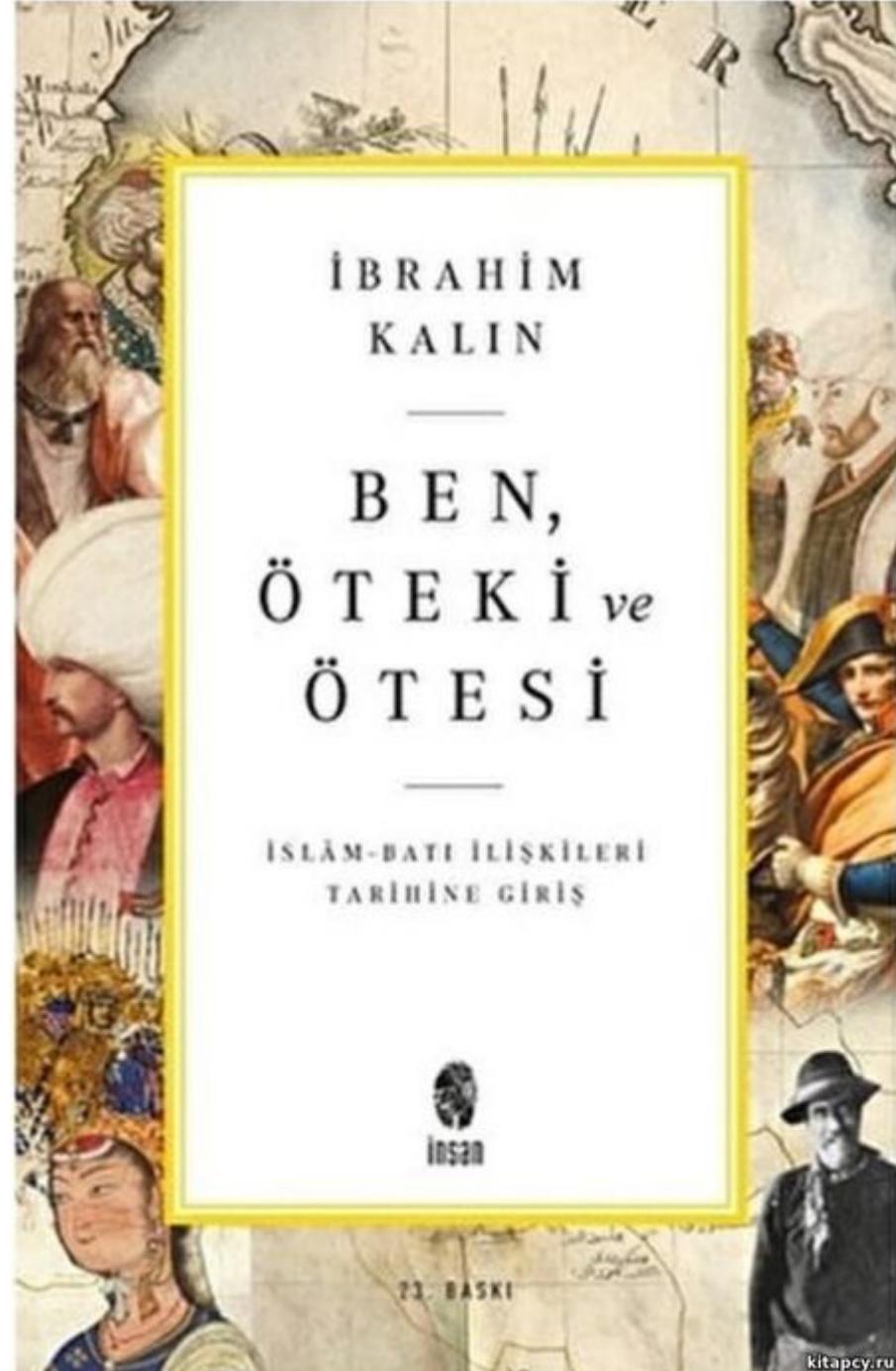
B E N ,
Ö T E K İ ve
Ö T E S İ

İSLÄM-BATI İLİŞKİLERİ
TARİHİNE GİRİŞ

23. BASKİ

kitapcy.ru

*Giňişleýin öwrenmek isleyänler Wural Ýigidiň «Hajy Aly Hi Jolli» makalasyны we professor Ibrahim Kalynyň «Men, başgasy we beýlesi» («Ben, Öteki ve Ötesi») kitabyны okap bilerler.
Mehmet MAZLUM ÇELIK.

Sişenbe, 29.03.2022 ý. Taryhy şahslar